

→ Χαρακίσιμ' έχον δ' ορατ' ερητύσαν θ' ο' α' Εαρινάρα Νεμ' εαρινάρι
οιὰ Νέμερο' έχοῦν καὶ εὐχόμεναι εὐ' 1963 ἢ ἀρμενικὸν σταθμὸν οὐδ' εαρινάριον
τὴν ἀμαρτὴν ἀπ' ἡγνῶτα
Σεμινάριον Νέων Ἑλληνικῶν

(19/1/63 Παγκ. Γυμνάσιον)

Διδασκαλία πεζογραφημάτων

(ὑπὸ Νικα. Ζιούλα, Ἐπιθ. Φυζογ. Μαθημάτων)

Κύριοι Συνάδελφοι,

"Τὰς ἐπιδόσεις ἴσμεν γιγνομένας ^{ὡς τῶν θμμένων τῶν ἐπιθ. καθεστῶ} τῶν μὴ
καλῶς ἐχόντων", λέγει ἓνας ἀρχαῖος σοφός. Κι' ἀλήθεια, τὰ
πράγματα δὲν ἔχουν "καλῶς" σχετικά μὲ τὸ μάθημα τῶν Νέων
Ἑλληνικῶν.

Τὸ μάθημα τοῦτο εἶναι τὸ πιό σπουδαῖο ἀπ' ὅλα τὰλλα,
γιατί (α) διδάσκει τὴ μητρική μας γλῶσσα, μὲ τὴν ὁποία συνεννού-
μεθα, (β) Ἑρμηνεύει καὶ συνειδητοποιεῖ τὸ σύγχρονο Νεοελληνικό
πολιτισμό, (γ) μ' αὐτὸ ἀναπλάττεται καθ' Ἑλληνόπουλο ψυχικά
καὶ πνευματικά σύμφωνα μὲ τὴ μεγάλη ἐξελικτικὴ ἀλήθεια: " Ἡ
γλῶσσα, ὅταν πλάστηκε, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο". Τὰ λαμπρότερα
ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας εἶναι τὰ δημιουργήματα τοῦ
λόγου. Αὐτὰ κυρίως ἔκαμαν τὴν Ἑλλάδα νά ἐπιζήση καὶ νά θαυμά-
ζεται σάν ἡ πνευματικὴ ^{μιντερε} ~~ἐποποιε~~ ὅλου τοῦ πόλιτισμένου κόσμου.

Καὶ ὅμως τὸ λόγον αὐτόν τόν Ἑλληνικό# ἐμεῖς οἱ
Νεοέλληνες δὲν κατωρθώσαμε νά τὸν δαμάσουμε# καὶ νά τὸν ἀναγκάσου-
με νά μᾶς ὑπηρετῆ ἀποτελεσματικά, ^{πάντα} ~~καὶ~~ ^{καὶ ἀποδοτικὰ} ~~καὶ~~ ^{καὶ ἀποδοτικὰ} κανένας δὲν μπορεῖ νά ἀρνηθῆ
πὼς οἱ ἀπόφοιτοι τῶν Ἑλλ. Σχολείων Μ. Παιδείας δὲν γνωρίζουν
νά μιλοῦν καὶ νά γράφουν καλὰ· νά ἐκφράζουν καλὰ τὸν ἑαυτό τους.
Γιατί; Διότι (α) Στὰ δυὸ μας Πανεπιστήμια μόλις τὰ τελευταῖα χρό-
νια ἄρχισαν οἱ φιλόλογοι νά εἰσάγονται κάπως στὸ Νεοελληνικό
βίο καὶ πολιτισμό καὶ πολὺ λιγώτερο στὴ διδακτικὴ μέθοδο τῶν
Νέων Ἑλληνικῶν, τοῦ " Ἡπ' ἔξοχὴν" αὐτοῦ μαθήματος, ὅπως τῆλεγε
ὁ Μ. Συκουτρῆς.

(β) Δὲν ἀναπτύχθηκε διδακτικὴ παράδοση οὔτε καὶ μελετήθηκε τὸ
ζήτημα ἀπὸ ὅλες τὲς πλευρές.

(γ) Δὲν ἔχουμε ὁμοιόμορφη γλῶσσα οὔτε καὶ ὀρθογραφία· δὲν ἔχουμε
καὶ ~~καὶ~~ ἓνα ἐνιαῖο γλωσσικό ἰδεώδες ^{τῶν καὶ τῶν ἀποδοτικῶν} ~~καὶ~~ ^{καὶ ἀποδοτικῶν} γιατί δὲν εἶχαμε ἓνα κανόνα,
ἓνα δάντη, Ζαΐξπηρ# ἢ Γκαῖτε.

(δ) Δὲν ὑπάρχουν τὰ κατάλληλα σχολικὰ βιβλία μὲ λογοτεχνικό
κυρίως ἢ καὶ ἐπιστημονικό περιεχόμενο ἀλλὰ ψυχολογημένα ^{παιδαγωγικά} ~~καὶ~~ ^{παιδαγωγικά} παι-
δαγωγοῦντε καὶ μορφωτικά.

(ε) Τὸ μάθημα τῶν Ν. Ἑλληνικῶν δὲν διδάσκεται σὲ ἐπαρκεῖς ὥρες
(4 ἀντὶ 6 ἢ ἑπτὰ)

"Ἐτσι οἱ συνάδελφοι φιλόλογοι καλοῦνται αὐτοὶ νά
ἀναλάβουν τὸ βᾶρος τῆς ἐκπαιδευτικῆς αὐτῆς ἀτασθαλίας νά τὸ
ἐξουδετερώσουν, χωρὶς νά γνωρίζουν καὶ ^{μέχρι} ~~καὶ~~ ^{μέχρι} τί ὑπάρχει μέσα σὲ
ἓνα Νεοελληνικό κείμενο ^{για} νά διδαχθῆ. (πρβλ. πολυγραφημένο
φυλλάδιο μὲ εἰσηγήσεις μου).

Γιά τούς παραπάνω λόγους εύκολα καταλαβαίνουμε τήν άποτυχία καθηγητῶν στή διδασκαλία τοῦ μαθήματος, ὅπως διαπιστώθηκε στό Συνέδριο τῆς Λάρισσας (1957) κι' ὅπως ὅλοι οἱ συνάδελφοι ἐδῶ ὁμολογοῦν. Ἐξαιρέσεις ὑπάρχουν βέβαια, ἀλλά εἶναι πολύ λίγες καί ὀφείλονται κυρίως στήν προσωπικότητα καί τόν ἐνθουσιασμό μερικῶν ἐκλεκτῶν συναδέλφων. Κι' εἶν' αὐτό ἀκριβῶς πού θά ἤθελα καί πρέπει νά τονίσω ἐδῶ, κ. Συνάδελφοι: Ἄπ' τή δική σας τοῦ καθενός προσπάθεια καί τό θερμό ζῆλο θά σπρωχθῆ τό ἔθνος μας καί πάλι στήν πρωτοπορία τῶν ἐθνῶν, πού δικαιούται νά πάρη, ἀρκεῖ ν' ἀνάψετε μέ τό μάθημα τοῦτο στίς ψυχές τῶν Ἑλληνόπουλων τή φλόγα γιά τά "Ἐραῖα, τά Μεγάλα, καί τήν ἀλήθειά". Μελετᾶτε χορταστικά καί ἐπιστημονικά τήν Νέα καί τήν Ἀρχαία γλῶσσα, τόν ἀρχαῖο καί σύγχρονο πολιτισμό μας, τήν Ἱστορία μας κι' ἡ ἐπιστημονική σας γνώση θά σᾶς κάνη καλύτερους στό ἐπάγγελμά σας, καί θά σᾶς βοηθήσῃ νά βρῆτε τήν ὀρθή μέθοδο σεῖς οἱ ἴδιοι.

Αὐτή ἀκριβῶς εἶναι ἡ πρώτη προϋπόθεση γιά τή βελτίωση τῶν "κακῶς ἐχόντων" ὁ ζῆλος καί ὁ ἐνθουσιασμός ἡ λατρεία τοῦ πολιτισμοῦ ^{μας} καί τῆς λογοτεχνίας μας. Ἀναστρέφετε νύχτα καί μέρα στά χέρια σας τά ἔργα τῶν συγγραφέων μας. Γνωρίζω βέβαια τίς δυσκολίες πού ἔχουν οἱ συνάδελφοι, ^{καί τίς ὀνυχαστικές ἐπιπτώσεις μέτιστα, ὅπως εἶναι} ἀλλά ὁ ἐνθουσιασμός μπορεῖ νά τίς ἐξουδετερώσῃ ^{σε μεγάλο βαθμό}.

Ἐπειτα ἀπαπᾶτε τό παιδί, γιατί ἀλλοιῶς δέν μπορεῖτε νά τό κείσετε νά σᾶς ἀκούῃ. Κάμετέ το νά ζῆ σέ ἀτμόσφαιρα φιλική καί ἀνετη καί νά μή κουράζεται.

Μελετῆστε βαθιά καί πλατιά τήν παιδική νοοτροπία καί ψυχολογία, γιά νά προσαρμόζετε τήν μέθοδό σας καλύτερα στίς ἀνάγκες τοῦ παιδιοῦ, ἀνάλογα μέ τήν ἡλικία του· α) τήν ἡλικία τοῦ θαύματος (Α' καί Β' τάξ.) ὡς τά 13 χρόνια. Σαύτῃν πρέπει νά προσφέρεται ὑλικό ἀπό τόν ἐπικό καί φανταστικό κύκλο, μῦθοι, παραμῦθια, ἥρωϊκές πράξεις ἢ μεγάλα κατορθώματα σάν τοῦ Ἐδισον, τοῦ Μαρκόνη, τῶν ἀδελφῶν Ράιτ κλπ. β) τήν ἡλικία τῆς ἀντικειμενικότητας (Γ' καί Δ' τάξ.) ὡς τά 15 χρόνια. Σαύτῃ τήν ἡλικία πρέπει νά παρέχωνται ρεαλιστικές εἰκόνες τῆς ζωῆς, περιγραφές καί διηγήματα ἠθογραφικά, χρονογραφῆματα κλπ. γ) τήν ἡλικία τῆς θεωρητικῆς καί ἀφηρημένης σκέψης, τοῦ ρεμβασμοῦ καί τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ (Ε' καί Στ') ὡς τά 18. Σ' αὐτή πρέπει νά προσφέρονται διηγήματα ψυχογραφικά, λυρικά κείμενα, δράματα, νουβέλες καί μυθιστορήματα κυρίως μέ κοινωνικοφιλοσοφικό περιεχόμενο.

Ἄπ' αὐτά σάν τέταρτη προϋπόθεσι προβάλλει ἡ ἀνάγκη ὥστε τό γνωστικό ὑλικό τῶν νέων Ἑλληνικῶν νά κλιμακώνεται σέ τρία αὐτά στάδια ἀνάλογα μέ τό πνευματικό ἐπίπεδο τῶν παιδιῶν, τήν ψυχική τῶν διάθεση καί τό φύλο των ἀκόμα.

Πέμπτο: Πρέπει τό μάθημα ν' αναπτύσση όλες τίς ψυχοπνευματικές δυνάμεις του παιδιού καί νά του γεννά τόν πόθο γιά τήν πραγμάτευση ύψηλών ιδανικών. Μέ άλλα λόγια νά καλλιεργή τήν προσωπικότητα. Γι' αυτό πρέπει όλα τά κείμενα που του προσφέρονται, λογοτεχνικά ή έπιστημονικά νά ναι μέ κάποια τέχνη γραμμένα, μολονότι ή διδασκαλία δέν σκοπό νά δημιουργήση λογοτέχνες, αλλά τουλάχιστον ανθρώπους που νά γιώθουν τήν όμορφιά στό λόγο *μαίνα' δουρονται σε' μιαν' έκπαση. Αχχοι-μονο δό νέο που δέν τρέφει εωχαιμικες αισουσεις.*

"Ας έλθουμε στό θέμα μας: Αφήνοντας τόν γλωσσικό σκοπό τής διδασκαλίας, *χετμιά με* τόν οποιο μās μίλησε ό συνάδελφος Γ. Μηνά καί που εξέθεσε ό κ. Τμηματάρχης Μ. & 'Αν. 'Εκπαιδευτικός στην "Κυπριακή 'Εκπαίδευση" έτους Γ', *Feb 1962* αρ 13, καί *σε 113* τούς άλλους, όπως τούς ανάφερε ό πρώτος όμιλητής συν. 'Α. Βαρνάβας, τό πρόβλημα τής διδασκαλίας ενός πεζογραφήματος νεοελληνικού αναλύεται στά εξής, που πρέπει νάχουμε υπ' όψη μας.

(α) Πώς θά κάνουμε τό παιδί νά νιώση καί νά εκτιμήση όρθά τά τεχνικά καί αισθητικά στοιχεία του λογοτεχνήματος; Πώς νά συγκινηται μέ μιá ώραία διήγηση ή περιγραφή, ένα χρονογράφημα, διήγημα κλπ.; (αισθητικός σκοπός).

(β) Πώς θά τό βοηθήσουμε νά κατανοήση τόσα πράγματα καί φαινόμενα τής πολύμορφης φύσης καί τής τής πολύβουης καί πολυσύνθετης ζωής; Πώς θά γνωρίση τήν ιστορία, τά ήθη καί έθιμα, τίς παραδόσεις τήν ψυχολογία καί τόν πολιτισμό του έθνους μας; (πολιτιστικός σκοπός)

(γ) Πώς θά κάνουμε τόν μαθητή νά συνειδητοποιήση τή θέση του, σαν αύριανός πολίτης, μέσα στό κοινωνικό καί πολιτικό του περιβάλλο; (κοινωνικός καί έθνικός σκοπός) καί

(δ) Πώς νά ξεχωρίζη τό κακό άπ' τό καλό; πώς νά έμποτισθή μέ τό πνεύμα τής χριστιανικής αγάπης καί άλληλοβοήθειας; Δηλαδή πώς νά γίνη καλός χριστιανός καί καλός άνθρωπος όχι μόνο μέ λόγια καί προσευχές, αλλά καί μέ έργα αγάπης; (ήθικός καί ανθρωπιστικός σκοπός).

Μέσα σε τέτοιο εύρύτατο αισθητικό, έπιστημονικό, κοινωνικό, έθνικό καί ανθρωπιστικό πλαίσιο τοποθετώντας τό μάθημα των Ν. 'Ελληνικών ό καθηγητής θά μπορή νά διδάσκη καλύτερα νά πλησιάζη τουλάχιστον τόν μεγάλο σκοπό του μαθήματος.

Η διδασκαλία όμως του πεζού λόγου είναι δουλειά *πολύ* δύσκολη άπ' τή διδασκαλία του ποιητικού. Γιατί ό πεζός λόγος προβάλλει σαν προϊόν ανάπτυξης του κριτικού πνεύματος ενός λαού, που ξεπέρασε τό στάδιο τής συναφθηματικής καί ξέγνοιστης νιότης καί μπήκε στην ώριμή του ηλικία. Στά νιάτα του ένας λαός αγαπάει τό τραγούδι καί τό χορό, τούς ήρωϊσμούς καί τήν πολεμική δόξα. Όταν όμως έριμάση, δέν ζή πιά μέ τούς πόθους καί τίς λαχτάρες

Ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Καρκαβίτσας, ὁ Ξενόπουλος, ὁ Βικέλας, ὁ Κανζαντζάκης καί πολλοί ἄλλοι πεζογράφοι μας ἐξυπηρετοῦν μέ τὰ ἔργα τους ἀρκετά καλά τὸ σκοπὸν αὐτό· βοηθοῦν νά φέρουν τὸ παιδί σέ ἐπαφή μετ' τὴν πραγματικὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου, τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς πόλης, τὰ ἔργα τῆς ιδέας καὶ τὰ συνήθια καὶ τὸν πολιτισμὸ του. Μ' ἐρωτήσεις κατάλληλες καὶ μέ κοινὸ διάλογο πάντοτε τὸ παιδί ἀπ' τὸ ἀναγνωστικὸ του θά συμπληρῶσιν τῆς φωνῶσεις, πού τοῦ προσφέρουν τάλλα μαθήματα, φυσικά, ὀργανοσκευτικά, Ἱστορία, Γεωγραφία κλπ., καὶ μάλιστα σέ ἐγγλῶσσα εἰδικά καλλιεργημένα καὶ ὄχι τοῦ σπιτιοῦ του πιά (πνευματικὸς σκοπός). Ἡ Πραγματικὴ ἀνάλυση εἶναι πού ἐξυπηρετεῖ καὶ τὸν ἐθνικὸ σκοπὸ τοῦ μαθήματος. Οἱ δόξεις καὶ τὰ μεγαλεῖα, ὅπως καὶ οἱ μεταπτώσεις καὶ τύχες τοῦ ἔθνους μας, γίνονται μέ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ν. Ἑλληνικῶν βιώματα, πού συγκλονίζουσι τὴν παιδικὴν ψυχὴν. Ἐτσι παρασκευάζεται ὁ αὐριανὸς συνειδητὸς Ἕλληνας πολίτης. Ἡ παιδικὴ φαντασία καὶ ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία τοῦ παιδιοῦ στήνει τοὺς ἄνδρες σύμβολα, πού μᾶς δίνει ἡ ἐνδοξὴ ἐθνικὴ μας παράδοση, σάν ἰδανικὰ πρότυπα γιὰ μίμηση καὶ νοιώθει περήφανο γιὰ τὴν καταγωγὴν του. Καίγεται ἀπὸ φιλότιμο νά φανῆ ἀντάξιο μιᾶς τέτοιας κληρονομιάς.

Μέ τὴν ἴδια ἀνάλυση πραγματοποιεῖται καὶ ὁ ἠθικὸς καὶ ἀνθρωπιστικὸς σκοπός, γιατί δίνεται ἡ εὐκαιρία στὰ παιδιὰ νά ἐκτιμῆσουσι ὀρθὰ τῆς πράξεις τῶν ἡρώων καὶ ἡρωϊδῶν τῶν διηγημάτων ἢ μυθιστορημάτων ἢ δραμάτων καὶ νά ἐπιδοκιμάζουσι καὶ νά μιμοῦνται τὰ καλά, ν' ἀποδοκιμάζουσι καὶ ν' ἀποφεύγουν τὰ κακά. Εἶναι μαγικὴ ἡ δύναμις τοῦ καλοῦ παραδείγματος. Ἐτσι θά λαξεύεται ὁ ἄξεστος λίθος καὶ θά βγαίνη τὸ λαμπρότερο καλλιτέχνημα τῆς φύσης καὶ τῆς τέχνης: "ὁ ἄνθρωπος, σάν γίνῃ ἄνθρωπος".

Στὴν αἰσθητικὴ ἀνάλυση, κεῖνο πού πρέπει νά προσέχουμε ἰδιαίτερα εἶναι τοῦτο: Νά μὴ ὑποβάλλουμε γενικὰ καὶ ἀφηρημένα στὸ παιδί λέγοντας πῶς ὑπάρχει ὁμορφιά σέ μιὰ εἰκόνα ἢ παρομοίωση ἢ ἀντίθεση κλπ., ἵνα νά μὴ παίρνῃ γνώσεις ξηρῆς, ἀλλὰ ἀναλύοντας νά βοηθοῦμε τὸ παιδί μέ συγκεκριμένα ἀπὸ τὸ κείμενο στοιχεῖα νά βλέπει καὶ νά νιώθῃ μέ τὸ μάτι καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ λογοτέχνη. Πρέπει ἐμεῖς νά γινώμασθε στὴν ἀνάγκη καὶ ἠθοποιεῖτε στὴν ἐρμηνείαν. Ἐτσι κρατιέται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν. Στὸ χαρακτηρισμὸν πάλι τῶν τύπων τῶν προσώπων πρέπει μέ τὸν τρόπο μᾶς νά κάνουμε τὸ παιδί νά χαίρῃ ἢ νά λυπᾶται, πάντως νά συγκινῆται. Ἡ παραστατικὴ καὶ ζωντάνια τῶν εἰκόνων καὶ τῶν περιγραφῶν θά ἐξαίρωνται καὶ θά τονίζωνται μέ τὴν ὠραίαν ἀπαγγελίαν. Ἐτσι τὰ παιδιὰ θά ἐκτιμοῦν εὐκολὰ τὰ καλλιτεχνικὰ μέσα, θά συγκινοῦνται καὶ θά θέλουσι νά τὰ μιμοῦνται (ζωηρόν διάλογον, τραγικὴν σύγκρουσιν, θυμόν, ἀπειλήν, ἀπογοήτευσιν κλπ.). Θά προσέχουμε ἀκόμη τὴν σημασίαν πού ἔχει ἕνα διαλεκτικὸν ῥῆμα ἢ ἕνα ἐπίθετον, τὴν καλὴν στίξιν, τὸν τόνον τῆς φωνῆς, τὴν μουσικὴν τῆς, τὸν χρωματισμὸν καὶ τὸν ρυθμὸν

δαίμπορον

το

αξιοβάειν η μάελε
28 1940

της έκφρασης (Πρβλ. "Κυπριακά Γράμματα, υπό Ν.Σ."). Παίρνω λ.χ. τή φράση "Σύ είπες αυτά τά λόγια" και κοιτάζω πόσο τελείως διαφορετικά νοήματα και συναισθήματα προκύπτουν από τή μετάθεση του τόνου πρότασης από τή μιά λέξη στην άλλη . . .

... "Επειτα ή θέση των λέξεων για τή ρυθμική του λόγου αποκτά ξεχωστή αξία και σημασία. Συνήθως βάζουμε πρώτα κείνο που θέλουμε να τονίσουμε πιο πολύ. Πάντως τήν αρμονική ολότητα της φράσης ή της πρότασης ή και μιάς περιόδου δέν πρέπει να τήν διασπάσουμε. Μέ αυτά τό παιδί θα σπρωχθή να επαναλάβη τό ώρατο κωμικόν σε μορφή και νόημα κομμάτι και να τό απομνημονεύση ακόμα. Στην αρχή θα συνεργασθῆ μαζί μας για' αυτό μέσα στην τάξη, να ξεφοβηθῆ, να πιστέψη πως μπορεί να τό καθορθώση, γιατί ή επενέργεια της τέχνης μέ τή συναίσθηση του πλουτισμού του πνεύματος γεννά τό ανώτερο είδος πνευματικής χαράς, που ο 'Αριστοτέλης τόλεγε "ἄριστον και ἡδιστον". Κάποτε βρίσκουμε στό πεζογράφημα κάποιους ρυθμούς και μελωδικές φράσεις, μουσικά δηλαδή στοιχεῖα που ταιριάζουν πιο πολύ στην ποίηση ("Πεζοί ρυθμοί" Ζ. Παπαντωνίου). 'Οφείλουμε κι' αυτά να τά συνηθειτοποιήσουμε στα παιδιά, γιατί έξωραΐζουν τό λόγο. "Ω! πως να θρηνησω τόν έξοχον άνδρα, που κείτεται τώρα νεκρός και απ'τό χάρο σκληρά κτυπημένος" (από κίετο επιγράμμο)

Γενικά ή μέ τήν αίσθητική ανάλυση καλλιεργεῖται ή παιδική ψυχή, έκλεπτύνεται, έξευγενίζεται και ήθικοποιεῖται μέ τή συνείδηση και της γνώσης του καλού (άγαθοῦ), που σε τελευταία ανάλυση ο Πλάτωνας ἔλεγε πως ταυτίζεται μέ τό ώρατο (καλόν). Μέ τό μάθημα των Ν. Ἑλληνικῶν ο άνθρωπος αναπλάττεται, λυτρώνεται από τίς αδυναμίες του, γίνεται καλός. Ἡ ανθρωπιά, ἐνσταλάζεται στην τρυφερή παιδική ψυχή, γίνεται μέ τήν άσκηση δεύτερη φύση και τόν καθοδηγῆν νικηφόρα στο δρόμο της ζωής. Μέθοδος και πάλι ο άπλός διάλογος, οί κατάλληλες έρωτήσεις, ή άνετη άτμόσφαιρα κι ο ζωηρός ρυθμός στη δουλειά.

Για τήν πλοκή και τήν αρχιτεκτονική και τό ύφος τά ίδια θα είχαμε να ποῦμε, να κάνουμε δηλαδή μέ τόν τρόπο μας τά παιδιά άβίαστα ν' αντιλαμβάνονται ορθά τά στοιχεῖα αυτά και τό ρόλο τους που παίζουν στην δομή του λόγου, περιεχόμενου και μορφής του λόγου, που κάποτε δέν μπορούν να χωρίζονται. (Στό φύλλο που οās δόθηκε κάτι λέγεται σχετικά μέ τουτο και παρακαλῶ να προσεχθῆ.)

Ἡ πορεία του μαθήματος

Μέ τουτο δέν έννοοῦμε μόνο μέ ποιά σειρά θα έργασθοῦμε για να επιτύχουμε να μιλήση ο συγγραφέας άμεσα στην ψυχή των παιδιών, αλλά μαζί και κυρίως να διδάξουμε τά παιδιά άμεσα ή έμμεσα πως τά ίδια θα μελετοῦν, πρῶτα που ἔλεγε ο Γκαῖτε πως είναι απ' τίς πιο δύσκολες τέχνες στον κόσμο. Ὁ ίδιος, όπως λέγει,

όγδοντάρης ήταν και δεν τό κατόρθωσε μέ πληρότητα ικανοποιητική. Πολύ λίγοι Κύπριοι ξέρουν νά εργάζωνται ^{πνευματικά} γιατί ό κινηματογράφος και τό έλαφρό θέατρο έκαμαν τούς νέους μας νά μή ξέρουν νά διαβάζουν και μάλιστα τί πρέπει νά διαβάζουν. Στο σχολείο πρέπει νά μάθουν νά βρίσκουν μόνοι τους οί μαθηταί τίς λογοτεχνικές αξίες, τήν ^{διέκδοξη, ηρωταρία} όμορφιά, τίς διανοητικές αξίες, τήν 'Αλήθεια, και τίς ήθικες αξίες ^{για} τήν καλή ~~τους~~ συμπεριφορά. Δυστυχώς αυτά δεν τά δίνει ό κινηματογράφος, τό έλαφρό θέατρο κι ή τηλεόραση πού δημιουργούν νοσηρή αίσθητική συνείδηση, ^{όπως το βιβλίο του προπρόεδρου.}

Κάθε σχολείο πρέπει νά ναι εξοπλισμένο μέ τά κατάλληλα βιβλία σέ γενική βιβλιοθήκη και σέ βιβλιοθήκες τάξεων. Πρέπει όμως πρώτα νά εξακριβώσουμε τό επίπεδο και τίς γνώσεις τών μαθητών: "Πόσα βιβλία έχετε διαβάσει μέχρι τώρα και πώς τά βρίσκετε"; "Ποιά βιβλία σάς άρέσουν"; Κι ύστερα σπρώχνουμε τά παιδιά στή χρήση του βιβλίου και τήν έξη τής μελέτης.

Και τώρα στήν πράξη: Για τήν έρμηνεία άκολουθώντας τήν έρβαρτιανή μέθοδο, καιτοι όχι πιστά, αρχίζουμε από τήν παρουσίαση του θέματος, ύστερα ^{πάρμε} τήν έπεξεργασία και καταλήγουμε στήν έκφραση άκολουθώντας τήν όρολογία Κ. Γιωργούλη. 'Η πα

'Η παρουσίαση γίνεται μέ δύο τρόπους: α) χωρίς προπαρασκευή στο σπίτι: Προετοιμάζονται ψυχολογικά τά παιδιά καλούμενα μ' έλεύθερη συζήτηση νά προσδιορίσουν τό λογοτέχνημα πού θά διδαχθῆ. 'Ο καθηγητής σιωπά για ένα ή δυό λεπτά, άν τό κρίνει σωστό, και κάνει καλή ανάγνωση όλου του κομματιού, γιατί τό λογοτέχνημα σάν πνευματικό σύνολο πρέπει όλάκρο νά παρουσιασθῆ κι όχι κομματιαστά. Για νά έλέγξη κατόπιν κατά πόσο πέτυχε νά κάνει τό κομμάτι βίωμα τους, ζητῆ νά του πουν άν τούς άρεσε και γιατί. Θα ίδῆ τότε τήν γενική έντύπωση. "Αν τό κομμάτι εἶναι κατάλληλο για τήν ηλικία, τό επίπεδο τών παιδιών και καλό λογοτέχνημα, αυτά θα έντυπωσιασθούν σέ ικανοποιητικό βαθμός. Οί μαθητές μπορούν νά παρακολουθούν τήν ανάγνωση από τά βιβλία τους ή και μέ κλειστά τά βιβλία' καλύτερα, για νά συνηθίσουν όπως συχνά συμβαίνει στή ζωή, ν' άντιλαμβάνωνται μονάχα άκούοντας.

Στήν έπεξεργασία ζητούμε από τά παιδιά νά χωρίσουν τά όργανικά μέρη του λογοτεχνήματος κι αρχίζουμε τήν γενική έπεξεργασία του καθενός, γλωσσική, πραγματολογική, και αίσθητική. Οί έρωτήσεις μας θα εἶναι συγκεκριμένες σ' όλα και σκόπιμες. 'Οποιοσδήποτε παρατηρήσεις στο τέλος θα συνοψίζονται για τήν έμπέδωση. Μετά τήν έπεξεργασία αυτή καλούμε τά παιδιά νά ξαναδιαβάσουν τό κομμάτι σιωπηλά, (Ντεκρολύ), όποτε πραγματικά θα έμβαθύνουν στο νόημα και τήν τέχνη του έργου.

(β) Παρουσίαση μέ προπαρασκευή στο σπίτι: Σε τέτοια περίπτωση εἶναι καλό νά ~~απ~~ αναθέσουμε σέ διάφορους μαθητές έρωτήσεις βοηθητικές ~~για~~ νά μελετήσουν τό λογοτέχνημα από διάφορες άπόψεις,

καί μετά λίγες μέρες νά κάνουν στήν τάξη ανακοινώσεις προφορικές (μέ λίγες ^{σου} σύντομες σημειώσεις ^{μπαρούλια} ή και γραπτές για νά έπακολουθήση συζήτηση. 'Η συζήτηση ξεκαθαρίζει τά πράγματα και δημιουργεί ζωηρό κοινό ενδιαφέρο. 'Ο Σουμελίδης βρίσκει έφτά τέτοιες απόψεις: γενική έντύπωση, κεντρική ιδέα, πλοκή και οίκονομία, ένότητα, ποικιλία, φυσικότητα ή όχι και ύφος. Φαίνεται νά παραλείπη τή γλώσσα.

Μέ τήν έκφραση θ' άντιληφθοῦμε κυρίως άν τά παιδιά ήλθαν σέ ψυχική και πνευματική έπαφή μέ τό συγγραφέα και τό έργο του, τήν σκέψη, τήν τέχνη, τήν έποχή και τίς συνθήκες τής ζωής του. Τρόποι έκφρασης υπάρχουν αρκετοί μέ μία κοινή ~~αρχική~~ βασική αρχή: νά δίνουμε τήν εύκαιρία στά παιδιά νά εκφράζονται και συγχρόνως νά παίρνουν πρωτοβουλία νά δημιουργοῦν.

(α) 'Ωραία ανάγνωση στό τέλος τής έπεξεργασίας άπ' τόν καθηγητή ή ένα καλά άσκημένο μαθητή.

(β) 'Απομνημόνευση διαλόγων ή κομματιών μέ μεστωμένα και καλά έκφρασμένα νοήματα και συνασθηματα: "Ένα ρητό, μία ^{βαρεία} σοφή γνώμη πολλές φορές στή ζωή μας χρειάζονται για ν' άντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά μία δυσκολία.

(γ) Τό καμμάτι μπορεί νά δραματοποιηθῆ προφορικά μέσα στήν τάξη κι οί μαθητές νά μετατραποῦν σέ ήθοποιούς ή και γραπτώς στό σπίτι, για νά έλεγχοῦν στό σχολείο άπό ένα τετράδιο και ν' ακολουθήση συζήτηση.

(δ) Νά καλέσουμε τά παιδιά νά δηγηθοῦν παρόμοιες ιστορίες άν ^{τις} τίς άκουσαν, τίς είδαν ή τίς διάβασαν, ~~ή και τίς έξήσαν~~, για ν' άσκοῦνται στήν κουβέντα, άφοῦ στήν πρακτική ζωή έχει άπόλυτη πολλές φορές αξία ο προφορικός λόγος.

(ε) Νά γράψουνε μία περίληψη του ὅλου ή μία έκθεση έμπνευσμένη άπό τό κομμάτι ή άπό ενδιαφέροντα σημεία του.

(στ) Προτρέπονται τά παιδιά νά βροῦν παρόμοια λογοτεχνήματα, μέ τό διδαγμένο, πού νά διαβαστοῦν σέ άλλη ὡρα, νά γίνουν συγκρίσεις και συζητήσεις σέ φιλολογική αναστροφή. Τά ὅμοια κομμάτια μπορούν νά είναι του ίδιου συγγραφέα ή και διαφορετικῶν πού θά συγκριθοῦν, θά χαρακτηρισθοῦν και θ' αξιολογηθοῦν.

(ζ) Τέλος καλοῦμε τά παιδιά νά μιμηθοῦν τό λογοτέχνημα γράφοντας άλλο μέ άλλην υπόθεση αλλά τής ίδιας τεχνοτροπίας.

< 'Ο χρόνος σάν παράγοντας θά λαμβάνεται ὑπ' ὄψη, αλλά μπορεί νά ξεθεύεται πού πολλοίς χρόνος άπ' τό συνηθισμένο για τήν τέτοια ολοκλήρωση του μαθήματος. Τό ποιόν τής εργασίας αξίζει πού πολύ άπ' τό ποσόν. >

Σκοπός του μαθήματος δέν είναι νά γίνουν ὅλοι λογοτέχνες ὅπως είπαμε αλλά πχ είναι πού πολύ ^{από} έφέλιμο στήν πράξη νά εφαρμόζη κανείς ὅτι διδάχθηκε και νά δημιουργή κάτι δικό του. "Έτσι ξεχωρίζονται τά ταλέντα, οί έπιδοκτικοί και οί μέτριοι.

Εφινδαν η

Ἡ ἄσκηση αὐτὴ εἶναι τὸ πιὸ πειστικὸ μέσο γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς πραγματικῆς ὠφέλειας, πού προκύπτει ἀπ' τὴ διδασκαλία. Σέ λίγο ξεθαρρεῦνται τὰ παιδιὰ καὶ ἀπομιμητὲς ^{μπορεῖ νὰ} γίνονται πρῶτότυποι καὶ χειραφετημένοι συγγραφεῖς. Ἔχουμε κάποια πηλαδιῶματα -

Ἄλλο μέσο ἔκφρασης εἶναι νὰ ἰχνογραφοῦν τὰ παιδιὰ σκηνές ἢ καὶ πρόσωπα τοῦ ἔργου.

Ο Χρόνος → (ἴδε παρατηρητικὴ σειρά)
Ἄν τὸ κομμάτι εἶναι μεγάλο, μπορεῖ νὰ διδαχθῆ τμηματικά. Στὰ δράματα γίνεται ὅχι εἶπαμε γιὰ τὴ διδασκαλία μὲ προπαρασκευὴ ἀλλὰ σημαντικό εἶναι νὰ διαβαστῆ τὸ δράμα ὅλο στὴν ἀρχὴ καὶ ἔπειτα νὰ πάρη ὁ κάθε μαθητὴς νὰ μελετήσῃ μιὰ ἀποψη γι' ἀνακόινωση καὶ συζήτηση.

Σὰν συμπληρωματικά τῆς ἐρμηνείας θὰ χρειαθοῦν γραμματολογικά, βιογραφικά σύντομα, ἀλλὰ ἀντικειμενικά στοιχεῖα πού θὰ κάνουν νὰ γνωρίσουμε καλὰ τὴν ἐποχὴ, τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον, ^{πὸ ἐπιρροὴν τοῦ συγγραφέα} τὸ χαρακτήρα καὶ τὴν ἀξία τοῦ λογοτέχνη καὶ τοῦ ἔργου του.

Οἱ μορφές τῆς πορείας πού δεῖξαμε ἀκολουθώντας τὸν Γιωργούλη πρέπει νὰναι ποικίλες γιὰ ν' ἀποφεύγεται ἡ τυποποίηση καὶ ἡ ρουτίνα, πού ἔχουν κάτι τὸ στεγνὸ καὶ κουραστικόν. Πάντως μὲ τὸν τρόπο του ὁ κάθε καθηγητὴς πρέπει νὰ κάνῃ τὸ λογοτέχνημα βίωμα τῶν παιδιῶν, τόσο, πού νὰ νιώθουν τὴν ἀνάγκη νὰ διηγηθοῦν στοὺς δικούς των στό σπῆτι ἢ στοὺς φίλους των ἔξω τί ἔχουν μάθει στό σχολεῖό τους. Αὐτό θὰ σημαίνει πὼς ἀπ' τὴ διδασκαλία ἐντυπωσιάσθηκαν καὶ ὅτι κάποια καλὴ ἀλλαγὴ ἔγινε μέσα τους. Καί μὴ ξεχνοῦμε πὼς ἡ ἀτμόσφαιρα στὴν τάξη πρέπει πάντα νὰναι ἀνετη καὶ φαιδρὴ καὶ τὸ μυαλό τῶν παιδιῶν πάντα φρέσκο. Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ ἀρχεται στό σχολεῖό, γιατί δέν ἔχει ἄλλο καλύτερο μέρος νὰ πάῃ. Στὴν εὐτυχία αὐτὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ στὸν ἐξανθρωπισμὸς του συντελεῖ πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ καλὸ μάθημα τῶν Ν. Ἑλληνικῶν.